

INFLUENȚE GERMANE ASUPRA LEXICULUI ROMÂNESC

GERMAN LEXICAL INFLUENCES ON ROMANIAN

(Abstract)

This presentation may be the first linguistic research based on eDTLR. Using the eDTLR as a starting point we came to an amazing conclusion: German influence on Romanian is the third in line, after French and Latin (the last one comprising both inherited and borrowed words).

A simple search has shown that 2634 words have German etymology (i.e. RO. *germ.*) and 34 are marked as RO. *săsesc* (EN. of Transylvanian Saxon origin). The etymology of all words beginning with A and B has been checked against several dictionaries: in DA (1913), i.e. the Romanian Academic Dictionary, there were 89 words of such origin, whereas in DELR –A & B (2011), i.e. the Romanian Etymological Dictionary, we found 405 words of German origin. Our findings suggest that the German influence on Romanian has been pretty active over the 20th century.

The quantitative analysis has been mingled with a qualitative one: we have tried to establish which register has been prone to such borrowings (although this task has been proven difficult sometimes as eDTLR does not always mark the register). We came to the conclusion that German words have been mostly borrowed in the scientific, technical, legal, philosophical, economical register or in those related to natural sciences.

In our analysis we have tried to see whether the German origin is unique or not. During an initial stage, when the Romanian scientific terminology was formed, words of Latin origin were borrowed through German, therefore the multiple etymology (German and Latin) could be in fact a unique one. Next, Romanian was heavily influenced by French, an influence that overlapped with the German one so that German neologisms have become obsolete. Nowadays, Romanian tends to borrow words that are internationally used, therefore they are also present in German.

Cuvinte-cheie: influențe germane populare și literare; domenii: științific, tehnic, juridic, filosofic, economic; etimologie unică și etimologie multiplă; dinamica influenței germane.

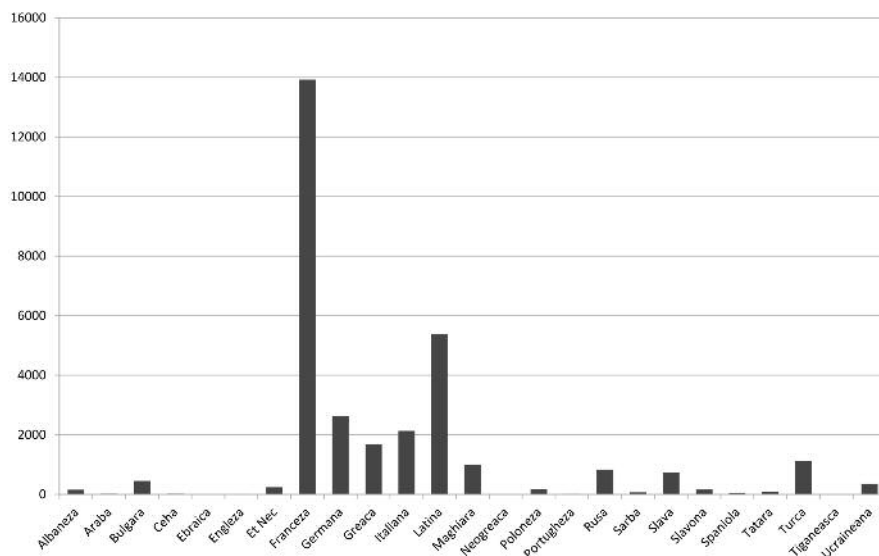
Key-words: German influences popular and literary; scientific, technical, legal, philosophical, economical register; etymology single and multiple; dynamic of German influence.

1. Influența germană în statistica eDTLR

Pentru realizarea cercetării de față am început prin a utiliza proiectul eDTLR¹, Dicționarul Tezaur al Limbii Române în format electronic, aflat încă în lucru și care în acest moment poate fi accesibil la cerere numai pentru cercetări lingvistice.

Potrivit unor statistici realizate de informaticieni pe baza vastului material de care dispun, influența germană este a treia ca pondere după franceză și latină (în cadrul influenței latine statistica a însumat cuvintele moștenite și cele împrumutate din această limbă). În statistica realizată electronic pe baza etimologiei cuvintelor din eDTLR, cuvintele de origine franceză sunt cele mai numeroase, cele latine, moștenite și împrumutate, reprezintă ca pondere 2/5 din numărul cuvintelor cu origine franceză. Statistica arată clar caracterul pregnant romanic al limbii române, care selectează neologisme din limbile franceză și latină. Etimologiile germane (colorate cu bleu) reprezintă ca pondere 1/5 din numărul cuvintelor cu origine franceză, și anume, 2 634 de cuvinte.

Nu trebuie să ne mirăm de aceste date, având în vedere multiplele contacte care au existat între români și germani de-a lungul istoriei. În primul volum de „Istoria limbii române”, Al. Rosetti discută despre influența triburilor vechi germane asupra populațiilor latinizate, prezentând diverse etimologii controversate din indogermană sau germana veche.

„După încercarea lui R. Loewe, din 1903, de a explica termenii bălan, bardă, dop, nastur, ștangă ... prin germanică, cercetarea a fost reluată peste douăzeci de ani de C. Diculescu, G. Giuglea, S. Pușcariu și E. Gamillscheg, fără să putem afirma că s-a ajuns la rezultate sigure în acest domeniu.”²

Nu ne vom ocupa în acest studiu decât de acele influențe germane asupra limbii române care încep odată cu contactele între poporul român și sașii cu care a fost colonizată Transilvania în sec. XII-XIII³. Deși au venit pentru a apăra granițele Regatului maghiar în care era inclusă Transilvania, ei s-au dovedit și foarte buni meșteșugari, tehnicieni, muzicieni, arhitecți, constructori, agricultori, administratori, astfel încât poporul român a avut de învățat de la ei în multe domenii și le-a adoptat terminologia.

Un alt mare grup de cuvinte de origine germană sunt cele neologice, termeni științifici de curând intrați în limbă, de circulație internațională, de obicei cu etimologie multiplă, unde germana apare alături de alte limbi, engleză, franceză, fără a se putea preciza exact de unde a fost adoptat termenul. Statistica discutată mai sus nu ia în considerație aspectul etimologiei multiple și numără fiecare apariție a termenului germ., respectiv lat., fr., în secțiunea consacrată etimologiei, drept o unitate.

Din acest motiv, este foarte posibil ca această statistică să fie ușor distorsionată. Un alt motiv ar fi acela că dicționarul electronic este realizat din însumarea unor volume DA și DLR apărute între anii 1906–2008, așa încât volumele cele mai vechi conțin un foarte mic număr de neologisme și chiar volumele DLR apărute în ultimii ani, fiind dicționare academice, nu înregistrează cuvinte foarte recent intrate în limba română, deoarece nu se știe dacă acestea vor rezista sau vor fi eliminate de alte cuvinte neologice, de alte origini.

Probabil dacă s-ar lua în considerație neologismele recente, din ultimii 10 ani, ponderea influenței engleze ar crește vertiginos.

Deși rezultatele statistice pot fi distorsionate, putem afirma cu certitudine că influența germană asupra lexicului limbii române este mai mare decât s-a crezut și ne putem întreba căror cauze s-a datorat subestimarea ponderii influenței germane de către etimologi.

¹ eDTLR, proiectul nr. 1696/2007-2010 a realizat transpunerea în format electronic a dicționarilor academice DA și DLR. Proiectul a fost elaborat de un grup de informaticieni și lingviști din trei institute de lingvistică ale Academiei, din Iași, Cluj și București și două institute de inteligență artificială ale Academiei, fiind condus de prof. dr. Dan Cristea.

² Rosetti 1986: 221.

³ Năgler 1992: 57-89.

2. Căutarea electronică a cuvintelor cu etimologie germană în eDTLR

Prin căutare cu filtrul „etimologie germană”, programul a găsit 2634 cuvinte în volumele DA și DLR care au fost transpuse în format electronic și adnotate pentru efectuarea de căutări avansate.

Prin căutare cu filtrul „etimologie germană” combinat cu filtrul „circulație regională” am obținut 274 cuvinte: În afară de acestea, programul de căutare a găsit în dicționarele academice și 34 de cuvinte la etimologia cărora există precizarea „sădesc”: *cioândă* = „ceartă” > săs. *Schande*; *remf* = (Bot.) „cucubetică” > săs. *rämp*; *cioflânc* = „cârlig” > săs. *Schivlänk*; *șai* = „postav” > săs. *Schay*; *clicin* = „salopetă” > săs. *Klidchen*; *șoaldă* = „înșelăciune” > săs. *šolt*, *šült*; *cluță* = „cloșcă” > săs. *glucksen*; *șold* > ss. *šoldər*; *chicsă* = „cursă” > săs. *Klux*; *șteap¹* = „băț” > săs. *stip*; *crichin* = „prun” > săs. *Kräichen*; *șură¹* = „magazie” > săs. *Schyren*; *țaiğ¹* = „țesătură” > săs. *zaich*; *dop* > săs. *Dopp*; *țechiră* = „coșniță” > săs. *zecker*; *țeh²* = „capăt”, *țel* > săs. *zēcha*; *erdăpâne* = „cartof” > săs. *ierdäpel*; *țeler* = „țelină” > săs. *zaller*; *laibăr* = „vestă” > săs. *Leibamp*; *țiglă* > săs. *zägəl*; *leafă²* = „scobitură, lingură” > săs. *le(i)fel*; *țip* = „șipot” > săs. *Zip[erbrunnen]*; *lēher* = „ragilă” > săs. *hamp*; *țop* = „moț, coc” > săs. *tsop*; *lēigār* = „oală” > săs. *lamp*; *vándāl* = „cadă” > săs. *vandəl*; *léucă¹* = „lemn încovoiat” > săs. *leuchse*; *vántură* = „piesă de susținere la casă” > săs. *wantrud*, *wandrud*; *lícof* = turtă dulce > săs. *Liewkâchn*; *vérver* = clanță la ușă > săs. *werwel*; *lod²* = „oblon de lemn” > săs. *Lamp*, *víglă²* = „pâine lungă” > săs. *biegel*, *rast²* = „grindă de susținere” > săs. *Rast*; *récă¹* = „haină de postav” > săs. *Reckel*.

Putem observa că domeniile în care se încadează sensurile cuvintelor săsești sunt: obiecte de îmbrăcăminte, obiecte casnice, alimente, elemente de arhitectură ale casei țărănești, animale domestice, plante.

Am încercat apoi să combinăm filtrul „etimologie germană” cu filtre din categoria domeniului de activitate umană. De exemplu:

Prin căutare cu filtrul „etimologie germană”, domeniul „tehnică”, am găsit 37 de termeni: *disfuncție*, *șlam*, *elemént*, *șlângă*, *excéntru*, *șpan²*, *expandă*, *șpilung*, *expandór*, *_limb³*, *știftlógic²*, *_tuc¹*, *lubricăre*, *șúber*, *luft*, *_úbler*, *manșetă*, *șvaițuí*, *múfă*, *tahigráf*, *nervatúr*, *torcretá*, *nónius²*, *trasáj*, *nut*, *tratamént*, *prizón¹*, *tréfl*, *randalínă*, *triór*, *sistém*, *ventíl*, *șáltăr*, *vibrográf*, *_inar*.

Prin căutare cu filtrul „etimologie germană” și domeniul „botanic” am obținut 72 de rezultate: *arginți*, *arnică*, *aurat*, *bădean*, *bălbisă*, *bălușcă*, *bătrâniș*, *brânză*, *bumburez*, *cacadâr*, *calarabă*, *cartof*, *castan*, *catifeluță*, *ceacaribă*, *cherbel*, *chervăl*, *chișăr*, *chiparoasă*, *clocoțel*, *corelabă*, *coriandru*, *crean*, *crichin*, *siatrick*, *dos*, *edelvais*, *endosperm*, *entomogamie*, *epigenetic*, *erică*, *evolută*, *fălcată*, *flămânzică*, *fuxie*, *gâscariță*, *gherghină*, *ghințură*,

ginistru, levcoaie, limonadă, lodicul, lurbăr, mentor, mudmel, oiță, pestilent, polei², poligamie, rabarbură, radical, ragilă, raigras, rezedă, rubin, scorburos, secreție, sistem, smalt, sparanghel, spichinat, struț¹, șalotă, ștainglezăr, timian, tub, tuberoză, tulipan¹, țeler, țicorie, țitver, unilateral (sensul 3 „situat de aceeași parte a tulpinii”).

Dintre acești termeni, puțini au caracter neologic, cei mai mulți sunt denumiri populare sau dialectale ale unor plante. Așa cum se vede, lista cuprinde și terminologie utilizată în descrierea plantelor. Lista nu este completă, lipsește, de exemplu, compusul *nu-mă-uita*, provenit prin calc lexical de structură după germanul *Vergissmeinnicht*. Într-adevăr, dicționarul nu precizează domeniul „botanic” atunci când definiția conține cuvântul *plantă* (sau *floare, arbore* etc.) ceea ce face indescifrabil pentru programul de căutare caracterul botanic al acestor noțiuni.

Rezultatele căutării pe domenii sunt modeste. De fapt, cuvintele de origine germană din domeniul tehnic, spre exemplu, sunt mult mai numeroase. Un exemplu: cuvântul *șurub* se află pe lista celor cu etimologie germană și este un termen tehnic, dar nu îl obținem prin a doua filtrare.

Motivul este acela că dicționarele investigate nu au fost concepute în scopul utilizării lor electronice, și domeniile nu au fost marcate decât foarte rar, atunci când s-a considerat că nu sunt evidente pentru vorbitori, iar programul de căutare nu le găsește decât pe cele marcate. Ar fi necesară o investigație la nivelul sensurilor fiecărui termen pentru a-i putea sorta pe domenii. Deficiența programului de căutări avansate s-ar putea corecta dacă s-ar include cuvintele *plantă, arbore, pom, floare* etc. aflate în definiție pe poziția genului proxim, în rândul marcajelor ascunse ale domeniului botanic, și, în mod analog, alte cuvinte-gen proxim pentru alte domenii.

O altă modalitate de combinare a filtrelor pentru efectuarea căutării avansate ar fi prin adăugarea filtrului „învechit”. Pot exista cuvinte de origine germană populară, provenite fie din dialectul săsesc, fie din germana cultă, care să nu mai fie utilizați astăzi fiindcă obiectele sau realitățile pe care le denumesc au încetat să existe sau fiindcă au fost înlocuiți cu termeni mai noi, de alte origini.

Prin căutare cu filtrul „etimologie germană” la care am adăugat filtrul „învechit”, am găsit 370 de rezultate dintre cele 2634 de cuvinte. Dintre cuvintele învechite, unele fac parte din limbajul popular, altele sunt termeni din administrația austro-ungară sau financiar-bancari, care mai târziu au fost înlocuiți de obicei cu sinonime franceze.

Uneori nu cuvântul este de origine germană, ci doar unul dintre sensuri, obținut prin calc semantic dintr-unul dintre sensurile sinonimului german. De exemplu, la cuvântul latin *eu*, pronume personal, este de origine germană sensul filosofic, utilizarea ca substantiv, *eul*, care provine din germanul *das ich*.

În alte cazuri, un cuvânt este obținut prin calc de structură din limba germană, adică este creat pe teren românesc din elemente de diverse origini, structurate în modul în care este format cuvântul german sinonim. Ex: cuvântul *escrie* este un calc după germ. *ausschreiben*.

De obicei, aceste cuvinte au o circulație restrânsă, fie local, fie temporal, deoarece vorbitorii nu pot analiza structura lor, nu pot înțelege legătura dintre formă și sens, ei fiind înlocuiți prin împrumuturi din limba franceză mai ușor analizabile.

Deși nu am căutat definițiile și etimologiile tuturor celor 2634 de cuvinte la care programul de căutare a găsit menționată originea sau influența germană, am obținut câteva rezultate care pot servi drept exemplificare sau drept punct de plecare al unor ipoteze.

Putem extrapola aceste date incomplete oferite de căutarea în dicționarul tezaur, observând că în toate domeniile științifice, cărturarii români care au făcut studii la Viena și Berlin au introdus mai întâi cuvinte de origine germană, care se pot recunoaște după sufixe specifice: *-ung*, *-irui* etc., sau după existența grupului *țe- țî-* în loc de *ce-*, *ci-*. Ex.: *tradirui*, *oculirui*, *vaflibung*, *țeremonier*, *țisalpinicesc*.

Apoi, pe măsură ce relațiile românilor cu alte țări de origine latină nu au mai fost îngrădite de imperiile Otoman și Austro-Ungar, românii au preferat terminații mai apropiate de specificul limbii lor și au modificat forma acestor neologisme după cuvintele franceze sau italiene cu sens similar.

O astfel de cercetare, pornind de la programul eDTLR, a mai fost efectuată de Vlad Zăicescu în lucrarea sa de licență, consacrată influențelor germane asupra culturii române. Autorul a evidențiat în lucrare rezultatul statistic uimitor la care se ajunge pe baza materialului lexical din acest proiect, precum și faptul că influențele politice, culturale, filosofice, literare, administrative, tehnice ori religioase ale germanilor asupra românilor (despre care e vorba în lucrare) se reflectă la nivel lexical⁴.

3. Cuvinte cu origine germană cu inițialele A și B în DA și DELR

Deoarece dicționarul în format electronic conține erori, mai ales în partea unde este informatizat DA, care are o structură foarte complexă și inconsecventă, rezultatele căutării electronice nu pot fi luate decât ca punct de plecare și trebuie verificate. Neputând să efectuăm verificarea tuturor celor

⁴ Zăicescu 2012.

2634 de cuvinte, am hotărât să ne restrângem cercetarea doar la cele cu inițiala A și B.

La litera A, căutarea a găsit 68 de cuvinte cu etimologie germană, iar împreună, cu inițialele A și B am primit 126 de rezultate. Am mers la foaia de dicționar a fiecăruia dintre cele 126 de cuvinte și am constatat că, DA oferind explicații etimologice detaliate, de multe ori prescurtarea „germ.” se referea la o analogie semantică îndepărtată, la o ipoteză controversată ori pur și simplu făcea parte din titlul unei lucrări citate în secțiunea consacrată etimologiei. Astfel încât am reținut doar 89 dintre cele 126 de cuvinte găsite în listă, și le-am extras pe o fișă:

1. abaldă s.f. (Trans.; înv.) „depozit de mărfuri”. pbl. germ. *Ablade[raum]* Comerc. Germ. unică. **2. abnormitate** s. f. „Ceea ce e nenormal”. MAIORESCU, CR. I, 313. germ. *Abnormität* Filos. Germ. unică. **3. ablas** s. m. „Contribuabil de la sate, până la 1859. I. IONESCU, M. 185. germ. *Ablass*. Admin. înv. Germ. unică. **4. acăț** s. m. „salcâm”. MARIAN, O. I, 170. ung. *akác* sau germ. *Akazie*. Bot. **5. aclimatiză** vb. germ. *acclimatisieren*. Neol. Germ. unică. **6. acurăt, -ă** germ. *akkurat*. Neol. Orig. mult. **7. adistă** vb. „repară, tocmi”, pbl. germ. *adjustieren*. Meșt. Germ. unică. **8. adiunct** s. m. „Ajutor”. URICARIUL, VII, 234. germ. *Adjunkt*. Admin. În v. + lat. neol. **9. advocatură** s. f. VLAHUȚĂ, d. 215. Var. *Avocatură*. germ. *Advokatur*. Jur. Var. Orig. Germ. **10. afect** s. n. MAIORESCU, CR. I, 56. germ. *Affekt*. Filos. Germ. unică. **11. afét** s. n. „parte a tunului pe care e așezată țeava”. fr. *affût*, germ. *La(f)fet(t)e*. Mil. + fr. **12. agentură** s.f. germ. *Agentur*. Admin. Germ. unică. **13. agrăi** vb. „A vorbi cuivă”. HEM. 527. pref. *a-* + *grăi*, după germ. *ansprechen*. Calc de structură. Îrg. Germ. unică. **14. alăun** s. m. germ. *Alaun*. Chim. Germ. unică. **15. alí** vb. „A se grăbi”, JAHRESBER, VII, 82. germ. *eilen*. Îrg. Germ. unică. **16. alódiu** s. m., n. „Moșie feudală”. ȘINCAI, III, 277. lat. med. *allodium* (din v. germ. *Allōd*, „stăpânire deplină”) Admin. În v. + lat. neol. **17. alótria** s. n. pl. „Lucruri în afară de subiect”. MAIORESCU, CR. III, 54. germ. *Allotria*. Filos. Germ. unică. **18. al-pări** adv. (Comerc.) „cu preț egal cu valoarea nominală”. germ. *al-pari* Fin. Comerc. Germ. unică. **19. altíst, -ă** s. m. f., adj. germ. *Altist*. Muz. + fr. **20. altruíst, -ă** adj. germ. *Altruist*. Filos. + fr. **21. ánde** pron. POMPILIU, BIH. 1004. Pbl. germ. *Anderwärts*, Îrg. Germ. unică. **22. animálic, -ă** adj. MAIORESCU, CR. I, 52. *animal* + suf. *-ic* (după germ. *Animalisch*). Calc de structură. Neol. Germ. unică. **23. anotímp** s. n. *an* + *tímp* după germ. *Jahreszeit*. Calc de structură. Pop. Fam. Germ. unică. **24. anticariát** s. n. *anticar* + suf. *-iat*. (după germ. *Antiquariat*). Calc de structură. Comerc. Germ. unică. **25. anticát, -ă** adj. „De modă veche”. după germ. *antiquiert*. Filos. Calc. Germ. unică. **26. apercépe** vb. (Fil.; înv.) (Despre suflet). „A se cunoaște”. II. (Psih.) „A percepe” germ. *apperzipieren*. Filos. Germ. unică.

27. apercepție s. f. (Fil.) germ. *Apperception*, fr. *Aperception*, Leibniz). Filos. + fr. **28. apocaliptic, -ă** adj. fr. *apocaliptique*, germ. *Apokalyptisch*. Filos.+ fr. **29. apostrofi** vb. „A elida”. germ. *apostrophieren*. Lingv. Germ. unică. **30. apotecár** s. m. „Farmacist”. CANTEMIR, IST. 8. lat.-med. *apothecarius*, germ. *Apotheker*. Comerc. Îrg. + lat. neol. **31. aprinjór** s. n. „Chibrit”. *aprinz* + suf. *-ior* (după germ. *Zündhölzchen*). Calc de structură. Îrg. Germ. unică. **32. aprinzeală** s. f.. „Febră”. *aprinz* + suf. *-eală*, (după germ. „*Entzündung*”) Calc de structură. Îrg. Germ. unică. **33. aprióric, -ă** adj. MAIORESCU, CR. I, 54. *a-priori* + suf. *-ic*. (după germ. *apriorisch*). Calc de structură. Filos. Germ. unică. **34. apriorism** s. m. fr. *apriorism*, germ. *Apriorismus*. Fil. + fr. **35. areál** s. n. „teren”. SBIERA, F. S. 401. germ. *Areal*, lat. *arealis*, *-e*. Filos. + lat. **36. arést** s. n. germ. *Arrest*. ital. *arresto*. Admin. Jur. Orig. mult. **37. arestant, -ă** s. m. f. „Deținut”. germ. *Arrestant*. Admin. Jur. Germ. unică. **38. arhaístic, -ă** adj. fr. *archaístique*, germ. *archaistisch*. Filol. + fr. **39. arhivár** s. m. „Funcționar al unei arhive”. *arhivă* + suf. *-ar* (după germ. *Archivar*). Calc. Admin. Jur. Germ. unică. **40. áric, -ă** adj. „referitor la popoare indo-europene din Turchestan, Iran, India”. germ. *arisch*. Filol. Germ. unică. **41. arie** s. f. „Melodie”. c. NEGRUZZI, I, 30. ital. *Aria* germ. *Arie*. Muz. . Orig. mult. **42. armónic, -ă** adj. germ. *Harmonika*, lat. *Harmonica*. Muz. + lat. **43. armoníst** s. m. „Compozitor care cunoaște știința armoniei”. COSTINESCU. fr., *harministe*, germ. *Harmonist*. Muz. + fr. **44. armonium** s. n. „Orgă mică portativă”. germ. *Harmonium*. Muz. Germ. unică. **45. árnica** s. f. Plantă. PANȚU, PL. germ. *Arnika*. Bot. Germ. unică. **46. arón** s. m. Plantă. germ. *Aron*. Bot. Germ. unică. **47. atestát** s. n. „Act, certificat” URICARIUL, VII, 177. germ. *Attestat*. Admin. Germ. unică. **48. atomístic, -ă** s. f., adj. „Doctrina atomistică”. fr. *atomistique*, germ. *atomistisch*, *Atomistik*. Filos. + fr. **49. audítór** s. n. „Judecător militar”. N. COSTIN, LET. II, 73. polon. *Audytor*, germ. *Auditor*. Admin. Mil. Înv. Orig. mult. **50. áulă** s. f. „Sală (mare) pentru festivități” germ. *Aula*. Arhit. + lat. neol. **51. auscultánt** s. m. „Funcționar la începutul carierei sale judecătorești”. SBIERA, F. S. 361. germ. *Auskultant*. Admin. Înv. Germ. unică. **52. a prióri** „Înainte de orice experiență, din rațiune pură.” MAIORESCU. L. 52. fr., germ. *a priori*. Filos. + fr. Lat. neol. **53. babaua** „cuvânt cu care se sperie copiii”, venețian *babao*, sard. *Babao*, rus. *Babá*, germ. *Wauwau*. Îrg. orig. mult. **54. badian** „Anason.” germ. *Badian*. Bot. Germ. unică. **55. bárhent** s. n. „Stofă păroasă din ață și bumbac”. germ. *Barchent*. Comerc. Germ. unică. **56. baron** germ. *Baron*. Feudal. + fr. **57. baronie** germ. *Baronie*. Feudal. + fr. **58. bartă** „Cunună de flori de pus pe cap”. germ. *Borten*. Etnolog. Germ. unică. **59. báur, -ă** adj. „Harnic”. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. germ. *Bauer* „țaran”. Îrg. Germ. unică. **60. bădeán** s. m. Plantă. LB. germ. *Badian*. Bot. Germ. unică. **61. bălăi** vb. „A behăi”. lat. *Balare*, *belare*, slav. *blějati*, germ. *Blöken*, dal. *bloejen*, *blen*. Îrg.

Orig. mult. **62. bălbîsă** s. f. „Nume de plantă.” Pbl. germ. *Waldziest*. Bot. Germ. unică. **63. bărbúnc** „Recrutare”. germ. *Werbung*. Admin. Mil. Var. Orig. germ. **64. becér** s. m. „Boier care supraveghea bucătăria domnească”. Pbl. germ. [*Zucker*] *bäcker*. Feudal. Germ. unică. **65. behăi** vb. *behe(he)* + suf. -ăi. (după slav. *Bekati*, germ. *Blöcken*, etc.). Îrg. Orig. mult. **66. beletristic, -ă** germ. *belletristisch, Belletristik*. Filol. Germ. unică. **67. belfer** s. m. „ajutor de învățător”. germ. dal. *Belfer* (germ. *Behelfer*) Educ. Înv. Germ. unică. **68. belhîță** s. f. germ. *Bilch*, polon. *Bielina*, rus. [*Zemljanaja*] *bjelka*. Zool. Orig. mult. **69. bere** germ. *Bier*. Comerc. Alim. Germ. unică. **70. bezét** s. n. „Bot de cizmă”. germ. *Besätze*. Meșt. Germ. unică. **71. bíber** s. m. „Castor”. germ. *Biber*. Zool. Germ. unică. **72. bilanț** HASDEU, I. C. 41. germ. *Bilanz*. Ec.-Fin. Germ. unică. **73. blanchét** s. n. „Bilet de poștă, chitanță”. germ. *Blankett*. Admin. Înv. Germ. unică. **74. bleau** „Cuțit care nu taie, gioarsă”. germ. *Blech* „ținichea”. Meșt. Germ. unică. **75. blehăi** vb. „A lăta, a vorbi mult și prost”. slav. *Blějati*, rus. *Blekatъ*, bulg. *Blějъ*, germ. *Blěn, blöcken*. Pop. Fam. Orig. mult. **76. bleot**, adj., s. m. „Prostănac”. germ. *blöd*. Îrg. Germ. unică. **77. bloándăr** |s. m. (Peior.) „Sas blond”. germ. *Blonder*. Îrg. Germ. unică. **78. bloc** germ. *Blockhaus*. Arhit. Germ. unică. **79. boáctăr** s. m. „Gardian”. germ. *Wächter*. Admin. Înv. + magh. **80. boánă** s. f. „Boabă”. germ. *Bohne*. Agric. Germ. unică. **81. bogágie** s. f. „Bağaje”. ȘINCAI, HR. III, 177. germ. *Bagage*. Neol. Înv. Germ. unică. **82. BOMBÁSTIC, -Ă** adj. germ. *bombastisch*. Neol. Germ. unică. **83. BONT** s. n. „Rebeliune”. polon. *bont, bunt*, germ. *Bund*. Polit. Orig. mult. **84. bosniác, -ă** „Căciuli bosniecești”. ȘIO. fr., germ. Polit. Îmbrăc. + fr. **85. brac** s. n. „Cal de reformă”. rut., rus. *Brakъ*, germ. *Brack*. Îrg. Orig. mult. **86. brânză** Pbl. numele orașului Brienz, germ. *Brinsenkäse*. Alim. Germ. unică. **87. bucsă** „Butucul roții”. germ. *Büchse*. Meșt. Germ. unică. **88. burlínc** s. m. „Vier, porc”. LB săsesc *brenenk*, germ. *Frischling*. Zool. Germ. unică. **89. burtucál** s. n. „Pânză groasă”. Pbl. germ. *Portugal*. Comerc. Germ. unică.

Putem demonstra, pe baza acestor date, importanța influenței germane în epoca de formare a culturii române, secolele XVIII-XIX și începutul secolului XX, având în vedere că literele A–B din DA sunt publicate în anul 1913.

Dar ne punem întrebarea care a fost dinamica acestor împrumuturi de atunci încoace. Pentru a răspunde acestei întrebări, am făcut căutări în formatul electronic obținut prin ocerizare al DELR I, literele A și B, dicționar apărut în 2011. Am găsit 405 cuvinte cu inițialele A și B care au etimologia germană unică sau printre alte ipoteze. Am extras și aceste cuvinte pe o listă, care însă fiind foarte întinsă (11 pagini) nu vom putea include mai jos decât comentarii asupra ei.

Comparând cele două liste, am constatat că 19 cuvinte din lista DA nu apar cu etimologie germană în DELR: *abnormitate, aclimatiza, agrăi, ali* (vb.),

alodiu, ande, apersepție, aprinșor, aprinzeală, babaua, bartă, bădean, bălăi (vb.), *behăi, bezeș, blehăi, bombastic, bont, brânză*. Prin urmare, dintre cele 405 cuvinte găsite în DELR, doar 70 figurau și în lista extrasă electronic din DA.

Rezultă că, între anii 1913 și 2011, au fost calificate de către etimologi ca fiind împrumuturi germane un număr de 335 de cuvinte a căror inițială este A sau B. Se pare deci că această influență asupra limbii române nu a scăzut, ci dimpotrivă, a avut o dinamică pozitivă.

4. Etimologie germană unică sau origine multiplă

Am adăugat fiecărui cuvânt cu etimologie germană găsit în DELR I A–B câte o etichetă, din care să reiasă dacă etimologia germană este unică sau combinată cu alte etimologii.

Cu etimologie **germană unică** am găsit 173 de cuvinte dintr-un total de 405 cuvinte cu inițiala A și B care au etimologie germană. Am inclus aici cuvinte cu etimologie săsească, deci germană dialectală, precum și cuvinte calchiate după un unic model german. Am mai inclus cuvinte cu etimologie probabilă germană unică. Cuvintele care au origine multiplă și o variantă cu etimologie germană unică sunt în număr de 22, așa cum vom arăta mai jos. Prin urmare, numărul cuvintelor și variantelor care au etimologie germană unică este destul de mare, $173 + 32 = 205$, pe când 232 de cuvinte dintre cele 405 au etimologie multiplă, printre care și germană.

Am mai atribuit apoi cuvintelor și etichetele + **fr.** și + **fr., lat. neol.** Am găsit 77 de cuvinte cu prima etichetă și 19 cu eticheta a doua. În ce privește eticheta + **lat. neol.**, ea apare la 22 de cuvinte. Dacă adăugăm cele 19 cu eticheta de mai sus, vom avea 41 de cuvinte dintre cele 232 care au în același timp etimologie germană și latină neologică, foarte probabil fiind ca cea din urmă să fie o etimologie indirectă.

Dintre cuvintele din DA care nu apar în DELR, am găsit 6 cu eticheta **orig. mult.:** *bălăi, behăi, blehăi, bont, brac, brânză*. Am atribuit eticheta **germ. unică** potrivit etimologiei DA, la 8 cuvinte: *abnormitate, aclimatiza, ali, ande, bartă, bădean, bezeș, bombastic*, la care adăugăm patru cuvinte cu eticheta **orig. germ. unică** ce sunt calcuri: *agrăi, aprinșor, aprinzeală, babaua*, deci eticheta **germ. unică** apare la 12 cuvinte. Am mai atribuit cuvântului *aperscepție* eticheta + **fr.** și cuvântului *alodiu* eticheta + **lat. neol.**

Ne interesează această combinație etimologică (**germ. + lat. neol.**) deoarece, așa cum arată autorii DA în mai multe locuri, latina neologică este pătrunsă în limba română la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX prin filieră germană.

Limba germană din sec. XVIII cunoaște o dezvoltare impetuoasă și terminologia filozofică, estetică, tehnică, din chimie, anatomie, biologie, geologie este luată din latina savantă pe care, fiind catolici, cărturarii germani o cunoșteau bine. La fel și cărturarii români care, îmbrățișând religia greco-catolică, primesc oportunitatea de a-și face studiile la Viena și Berlin, în instituții de învățământ superior catolice.

Limba franceză se îmbogățește și ea în acea perioadă tot din latina savantă, doar că, nefiind o limbă cu ortografie fonetică, pronunția cuvintelor împrumutate din franceză se îndepărtează de cea latină. Limba germană este o limbă cu ortografie în cea mai mare parte fonetică, la fel ca româna, astfel că terminologia latină savantă intrată prin intermediul ei își păstrează în mare parte aspectul fonetic și este greu de distins de terminologia savantă împrumutată direct din latină, să zicem, de Dimitrie Cantemir.

Dacă vom urmări primele atestări ale celor 40 de termeni, iată ce vom găsi:

1. cu etimologie **germ.** + **lat. neol.:** *absolvent* 1876; *absolvi* c. 1800; *abstract* 1804; *actor* „reclamant” 1794; *adjunct* 1832; *albigens* 1931; *alemani* 1669; *alumn* 1871; *amulet* 1892; *anis* 1650; *apararat* 1829; *apotecar* 1673; *arhiv* 1750; *arnică* 1868; *asana* 1899; *atestat* 1782; *audient*, 1896; *aulă* 1874; *ban* 1413; *bitumen* 1949; *borax* 1790.

2. cu etimologie **germ.** + **fr.** + **lat. neol.:** *aberație* 1842; *ablegat* 1898; *absurditate* 1826; *alchimie*, 1793; *alfabet* 1818; *almanah* 1701; *anticar* 1830; *antropofag* 1800; *a posteriori* 1898; *a priori* 1898; *aprobație* 1786; *aromă* 1813; *asignație* „poliță” 1748; *asistent* 1842; *aspect* 1842; *astrologic* 1844; *atestație* 1724; *auditoriu* 1823; *azbest* c.1805.

Cele mai multe din prima categorie sunt din epoca 1750-1880, în care influența germană asupra limbii române, mai ales în Transilvania, este maximă și este foarte posibil să avem aface cu o etimologie unic germană și indirect latină savantă. Cuvintele *anis* și *apotecar* sunt regionalisme din Transilvania, deci nu constituie excepții. Nu se știe prin ce filieră este împrumutat cuvântul foarte vechi *ban* „monedă” iar despre *alemani* nu ne putem pronunța, neștiind care este sursa primei atestări, pe care, din păcate, DELR nu o precizează. Teoria noastră nu se aplică în mod sigur cuvintelor *albigens* și *bitumen*, împrumutate după 1900, care par să aibă circulație internațională.

Cuvintele din a doua categorie sunt toate din sec. XVIII-XIX și au aspect de neologism sau de neologism învechit.

Influențele germană și franceză au acționat în sec. XIX mai întâi concomitent, cea germană mai pregnant în Transilvania, cea franceză în zona extracarpatică.

Este foarte importantă sursa primei atestări, dacă este din Transilvania, prima influență este cea germană, dacă este din Muntenia, prima influență este cea franceză. Și personalitatea care introduce termenul este importantă. Dacă un

termen are prima atestare, potrivit DA, la Maiorescu, despre care știm că era de formație germană, (*abnormitate, afect, alotria, animalic, a priori, aprioric*) ori la Șincai (*alodiu, bogagie*), e greu de crezut că termenul provine din franceză.

Apoi, influența franceză crescând ca pondere, cuvintele germane deja împrumutate își modifică forma potrivit sonorității neologismelor franceze, iar pronunția apropiată de cea germană se păstrează doar ca o variantă învechită. Am atribuit eticheta **var. orig. germ.** unui număr de 32 de cuvinte dintre cele extrase din DELR: *abces* (var. *abștes*), *absolvi* (var. *absolvirui*), *accent* (var. *acțent*), *accept* (var. *acțept*), *acceptant* (var. *ațeptant*), *acceptație* (var. *ațepație*), *acțiune* (var. *acție*), *acuratețe* (var. *acuratesă*), *adolescență* (var. *adolescenție*), *agenție* (var. *aghenție*), *alcalin* (var. *alcalic*), *algebră* (var. *alghebră*), *algebraic* (var. *algebraic*), *aligatör* (var. *aligător*), *amibă* (var. *amebă*), *amiralitate* (var. *admiralitate*), *amortizație* (var. *amortizațiune*), *angină* (var. *anghină*), *antracit* (var. *antrațit*), *antropologie* (var. *antropologhie*), *antropologic* (var. *antropologhic*), *arlechin* (var. *harlechin*), *atlas* (var. *atlas*), *avocatură* (var. *advocatură*), *baionet* (var. *bainet*), *baldachin* (var. *baldahin*), *bancrot*¹ (var. *bancrut*), *bandulieră* (var. *pantehr*), *bărbunc* (var. *vărbung*), *beneficiu* (var. *benefițium*), *budism* (var. *budaism*), *budist* (var. *budaist*).

La acestea se mai adaugă alte 12 cuvinte cărora le-am atribuit eticheta **var. orig. mult.**, deoarece, pe lângă etimonul german, varianta învechită amintea și de alte limbi: *abstracție* (var. *abstracțiune*), *aghiotant* (var. *adjutant*), *agitație* (var. *agitațiune*), *alcool* (var. *alcohol*), *alcoolic* (var. *alcoholic*), *alcoholism* (var. *alcoholism*), *alcoholiza* (var. *alcoholiza*), *amiral* (var. *admiral*), *amiralitate* (var. *admiralitate*), *amortizație* (var. *amortizațiune*), *armar* (var. *almar*), *armoniu* (var. *armonium*).

Ei bine, de cele mai multe ori, varianta are aspect învechit și fonetism german. Ne întrebăm dacă un cuvânt, odată intrat în limbă din germană, este corect să fie considerat neologism de origine franceză doar pentru că și-a modificat forma sub influența acestei limbi. În cazul în care el și-ar modifica forma sub influența limbii române, ar fi considerat de etimologi tot de origine germană, și nu creație internă.

În fine, nu pot fi considerate cu origine multiplă cuvintele care au origine fie germană, fie maghiară, deoarece, fiind puternic interconectate în perioada imperială, una dintre aceste limbi este etimologie indirectă, de obicei, germana. Ex: BARDĂ s.f. „secure cu tăiș lat” c. 1600. Magh. *bard*, germ. *Barte*. BOACTĂR s. m. (Trans.) „paznic de noapte; cantonier” 1906. Magh. *bakter* Germ. *Wächter*. Am găsit în lista celor 405 cuvinte 3 exemple, cel de al treilea pare să fie mai curând german: BUCS s. m. „arbust ornamental” 1806. Et. nes., probabil germ. *Buchs*, magh. *bukszus*, *buksza*.

O altă etichetă pe care am asignat-o a fost **calc orig. germ. unică**. Am găsit 8 exemple.

Cuvintele cărora le-am asignat eticheta **orig. mult**. (formată din alte combinații decât cele discutate mai sus), sunt în număr de 76. Ele sunt, în general, împrumuturi recente de circulație internațională și probabil că ponderea lor va crește în viitor.

5. Domenii în care se manifestă preponderent influența germană

În ce privește domeniile în care se fac simțite aceste influențe, am arătat mai sus că nu putem folosi programul de căutări avansate al eDTLR, deoarece cuvintele în general nu au o marcă a domeniului explicită pentru calculator și ar trebui să le asignăm niște mărci invizibile pentru cititori ca să îmbunătățim performanța acestor căutări avansate. Această operație va fi probabil făcută în viitor.

În lipsa acestora, vom asigna manual niște mărci ale domeniilor pe fișele cu care lucrăm în acest studiu.

Am asignat următoarele etichete: Vom adăuga cu + numărul cuvintelor din DA care nu sunt în DELR.

Comerc. 20 cuvinte; **Fin.** 23 cuvinte; **Neol.** 85 + 2 cuvinte dintre care 13 **Neol. înv.**; **Med.** 19 cuvinte; **Filos.** 24 + 2 cuvinte; **Educ.** 10 cuvinte; **Admin.** 24 + 1 cuvinte, dintre care 6 + 1 **Admin. înv.**; **Lingv.** 13 cuvinte; **Filol.** 7 cuvinte; **Îrg.** 17 + 8 cuvinte; **Polit.** 17 + 1 cuvinte, la care am adăuga **Feudal.** 4 cuvinte; **Bot.** 19 + 1 cuvinte; **Zool.** 12 cuvinte, **Biol.** 6 cuvinte, **Geol.** 9 cuvinte; **Chim.** 32 de cuvinte; **Fiz.** 9 cuvinte; **Mat.** 7 cuvinte; **Jur.** 9 cuvinte; **Mil.** 16 cuvinte; **Rel.** 7 cuvinte; **Meșt.** 14 + 1 cuvinte; **Tehn.** 20 de cuvinte; **Arhit.** 5 cuvinte, **Tip.** 5 + 1 cuvinte; **Alim.** 5 cuvinte; **Vestim.** 2 cuvinte, **Etnolog.** 4 + 1 cuvinte; **Antrop.** 5 cuvinte; **Pop. Fam.** 13 + 1 cuvinte; **în.** împreună cu alte etichete apare la 68 de cuvinte. total 455 + 20 etichete, de unde rezultă că, fără a număra etichetările cu **în.**, există 50 de cuvinte care au mai multe etichete, cum ar fi **Fin. Comerc., Fiz. Chim.** sau **Comerc. Alim.**

Putem observa că influența germană este mai mare în domeniul politic. administrativ, juridic și militar = 18 + 25 + 16 + 9 = 68.

De asemenea, influența în domeniul tehnic, la început meșteșugăresc, se transformă în cele din urmă în terminologie tehnico-științifică: 15 + 20 + 32 Chim. + 9 Fiz. = 66 cuvinte.

În domeniile Comercial și Financiar influența este de asemenea mare, avem 23 + 20 = 43 de cuvinte.

În ce privește cuvintele cu eticheta **pop. fam.** aici găsim termeni din vocabularul fundamental, uneori colorați afectiv pozitiv (*baur* „harnic”) sau

negativ: (*bleot, bloandăr*). Stelian Dumistrăcel arată în studiul său asupra imaginii germanului în mentalul românesc în special aspectele negative⁵.

Dacă am continua investigația observând relația între primele atestări și domenii, desigur am constata că terminologia administrativă și politică este învechită, ca și cea meșteșugărească, pe când cea tehnico-științifică este împrumutată mai recent.

Dinamica este sugerată de relația numerică între cuvintele învechite și regionale, 25 îrg + 68 înv = 93 raportate la totalul de 424 de cuvinte. Numeroase firme germane își desfășoară activitatea în România și limba germană va avea deci influență în terminologia economică, de management și marketing.

Este de așteptat ca, sub imperiul globalizării, diferențele fonetice între neologismele din diferite limbi moderne să se micșoreze. Limba germană va furniza și pe viitor neologisme, uneori din latina savantă, altele preluate din engleză, cu o fonetică mai ușor asimilabilă pentru limba română decât dacă le-am prelua direct din franceză sau engleză.

BIBLIOGRAFIE

- DA = *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I: A–B. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: C. București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul II. Partea I: F–I. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I-III: J–lojniță. București, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1937-1948.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. București, Editura Academiei. Tomul VI. Litera *M*: 1965–1968; Tomul VII. Partea 1. Litera *N*: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera *O*: 1969; Tomul VIII. Litera *P*: 1972–1984; Tomul IX. Litera *R*: 1975; Tomul X. Litera *S*: 1986–1994; Tomul XI. Partea 1. Litera *Ș*: 1978; Tomul XI. Partea 2-3. Litera *T*: 1982–1983; Tomul XII. Partea 1. Litera *Ț*: 1994; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera *U*: 2002; Tomul XIII. Partea 1-3. Literele *V, W, X, Y*: 1997–2005; Tomul XIV. Litera *Z*: 2000; Tomul I. Partea a 3-a. Litera *D*. 2006-2009; Tomul IV. Litera *L*. 2008; Tomul I. Partea a 7-a. Litera *E*. 2009-2010; Tomul III. Literele *J, K, Q*: 2010.
- DELR I A–B = *Dicționarul etimologic al limbii române*. Volumul I. A–B. Redactori responsabili: Acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București, Editura Academiei Române, 2011.

⁵ Dumistrăcel, 1996: 221–239.

- Dumistrăcel, Stelian, „Germanul în mentalul rural românesc”, în Zub, Alexandru (ed.) *Identitate – alteritate în spațiul cultural românesc*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1996, p. 221–239.
- Nägler, Theodor, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, Editura Kriterion, 1992.
- Rosetti, Alexandru, *Istoria limbii române. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Zăicescu, Vlad Octav, *Deutsche Einflüsse auf die rumänische Kultur*, Lizenzarbeit, Universitatea București, Facultatea de limbi străine, București, 2012. Kapitel 3. Deutsche Einflüsse auf den rumänischen Wortschatz.

Cătălina MĂRĂNDUC
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București